

Мария Огойска, доц. д-р
Нов български университет

ПОСЛАНИЯТА НА НОВОЗАВЕТНОТО СЛОВО В НЕПУБЛИКУВАНИЯ РОМАН НА КОНСТАНТИН ПЕТКАНОВ „ПЕТЪР“

Резюме. Статията оповестява литературно откритие, което дълго е чакало своя изследовател – романа „Петър“, който Константин Петканов пише в последните години от живота си, но който остава в частен архив в продължение на 70 години, неизвестен на публиката. Ръкопис, запазен благодарение на щастливото обстоятелство на продължителния интелектуален диалог между писателя и неговия брат, отец Димитър Петканов. Днес ние имаме възможността да четем ръкопис с големи духовни качества, чийто жанр се колебае между есето и романа, оставайки изключително близо до евангелския текст, верен на наратива на Новия Завет. Авторът на настоящото изследване определя текста на Константин Петканов като *художествена проза на евангелския факт*.

Ключови думи: роман, есе, архив, евангелски текст, апостолски послания, духовен водач, изповед, интелектуален диалог, притчи

Осмислянето на формулата „В началото беше Словото, и Словото беше у Бога и Бог беше Словото“, начеваща Йоановото евангелие, у писателя Константин Петканов е такава: „Аз, това е мисълта, чувството, словото у мене. То е изразът на живота в мене и указателя на светлината, или мрака, които са в мен. По пътя на тоя размисъл, подпомогнат от творческата интуиция, дойдох до истината, която ме просветлява, умъдрява и възторгва цял живот със светлината си, а именно, че човекът, това е словото му и че словото трябва да служи на живота, да излъчва светлина, която да разсейва мрачините“.¹

Свеждането на божественото до човешкото (без превземки, без любогрейности, а като естество) извършва с писателското си перо християнинът Петканов, споделяйки в близки духовни разговори с брат си, о. Димитър, че „истинското слово е словото на любовта“, и „най-младите, най-силните, най-вдъхновените слова са написани с азбуката на любовта“. И по-нататък:

В злополучното си мъдруване човекът отрича Бога, за да опустоши

¹ ПЕТКАНОВ, Д. Книга за моя брат, 2 част „Разговори“, ръкопис, завършен 1956 г., неиздаван, семеен архив, с. 72.

сърцето и душата си; срамува се от името му, за да се срами един ден от себе си. Скръбно недомислие! – да не признаеш Оня, Който е сложил печата си в душата ти и да го отричаш, когато творческото му дело е пред очите ти! Тъй е било отвика. Боготърсителите винаги са били малко и поради това животът през вековете е бил здрачен. Здрачен е и днес. Погледни всички тия, които пълнят градината – това са духовни сомнамбули – телом здрави и бодри, но духом болни и унили.²

* * *

Средновековна римска легенда е съхранила спомена още на най-ранните християни за срещата на апостол Петър, опитващ се да избяга, да спаси земното си тяло от вероятните мъчения, със Спасителя. „Къде отиваш, Господи?“, попитал смутеният и изплашен Петър. Отговорът бил: „Отивам в Рим на второ разпятие“. А в малката църква Санта Мария ин Палмис (Santa Maria in Palmis), намираща се досами катакомбите на Виа Апия (Via Apia), се пази изсечената мраморна плоча със стъпките на Христос, сочещи към Града. Това е моментът на срещата, когато и Той задава своя въпрос: „А къде отиваш ти, на когото поверих стадото си?“. Защото Петър е свидетел, предопределен да свидетелства за Пътя, Истината и Живота. Включително и със собственото си разпятие. И така това е второто, но несъстояло се напускане на Града (годината вероятно е 67, император вече е Нерон), защото 17 години по-рано, в 50-та година, когато император е Клавдий и се спазва неговата заповед всички юдеи да напуснат Рим, Петър с други юдео-християни от диаспората се завръща в Йерусалим (където участва на Апостолския събор в 51 година), а после огласява идването на Словото в плът, кръщава, изпълнява заръчаното им от Иисус: „Идете по целия свят и проповядвайте благовестието на всяка твар“ (Марк 16: 15).

Именно за човешките колебания и недоумения, свързани с разбирането на Божествения промисъл, но същевременно и за трепетния възторг пред словата на Иисус, изживяни от неговия спътник и ученик, и апостол Петър, ни разказва писателят Петканов. И сам със своето слово подкрепя свидетелството, че понеже творението е Божие, „всичко около нас говори, шепне, пее, учи, просветлява, умъдрява“. А който познава творчеството му, знае, че неговият слух за духовното е дълбинен.

Доскоро само за малцина литературни историци беше известно, че сред ръкописите на К. Петканов от последните години, годините на изтласкването му от официозното литературно поле и преди смъртта му, тоест между 1946–51 г., са останали и, споменаваше се цифрата 69, машинописни страници текст, начало на роман, носещ заглавието „Петър“. Около работата ми върху друг, също неиздаван, ръкопис – „Бележник на писателя“³ – в неговия архив в ЦДА всъщност се натъкнах на

² Цит. съч., с. 173.

³ Подготвен от мен за публикация и отпечатан 2017 г. от издателство

сведения, че е бил завършен целият роман, както и на намерения на Петканов за още няколко книги върху пряко библейска тематика: за ап. Павел, за ап. Йоан (една написана глава), роман, назован „Лъкатушният змей“, с мото „Дълго живя душата ми с ония, които мразят мира“ (Пс. 119: 6)⁴. В Бележника присъства като текст и отделен съвсем кратък фрагмент, който е озаглавен „Към Петър“⁵. После някак ненадейно ми се представи внук – племенник на писателя, който ми предостави запазеня в семеен архив цял завършен ръкопис на романа „Петър“.

В друг един ръкопис „Книга за моя брат – спомени и разговори“, четем споделеното от писателя:

Право да ти кажа и аз не знам как така започнах тази книга и отгде ми дойде смелостта да нагазя в това огромно море – морето на духа. Не че съм подготвен за такава една работа, а просто подтикван от една обич към Христа, дръзнах да се докосна до сандалите на един от ония Христови апостоли, който толкова по човешки обичаше Господ. Да ти кажа, че пиша роман, повест, разказ, ще сгреша. Със средствата на художественото слово аз само се докосвам до светлината, а останалото оставям на сърцето си, което гори с необикновен пламък и осветлява онова, което слабият ми човешки ум не може да прозре... С много любов и постоянство залегнах да работя. И наистина много неща се доближиха до сърцето ми и то прие и разбра истините, които движат света по непобедимата воля на Отца, изявени чрез Словото Божие. Едва сега разбирам простата и чиста преданост на нашия баща към Бога! Колко много напред е бил той от нас!⁶

Бащата Никола К. Проданов е ръкоположен през юли 1874 г. в дяконски сан от Пловдивския митрополит Панарет и Екзарх Антим Търновски в Българската екзархия в Цариград; десетилетия до принудителното напускане на Тракия през 1913 г. е отец на родното им село Каваклия (голямо живо село, с население повече от 3000 души и център на полския район на юг от Лозенград за Преображенското въстание; впрочем войводата Яни Попов е мъж на втората им сестра). В спомените на брата Димитър Петканов, сам поел свещеническата съдба (и изпълнявал я тридесет години като предстоятел на катедралния бургаски храм „Св. св. Кирил и Методий“), бащата е описан така: „По ум беше разсъдлив и мъдър. Всичко преценяваше внимателно. Не говореше много, обичаше да слуша и вся-

„Прозорец“ в поредицата им „Архив България“.

⁴ Вж.: ПЕТКАНОВ, К. *Бележник на писателя*. Научна редакция, предговор и бележки Мария Огойска. София: Прозорец, 2017, с. 88–89, както и Предговор и бележки на съставителя М. Огойска.

⁵ ПЕТКАНОВ, К. *Бележник на писателя*. София: Прозорец, 2017, с. 135.

⁶ Откъс от писмо до брата на писателя, о. Димитър Петканов, с дата 30.02.1950 г. Вж.: ПЕТКАНОВ, Д. *Книга за моя брат*, 2 част „Разговори“, ръкопис, завършен 1956 г., неиздаван, семеен архив.

кога, когато се изказваше пред някого, мнението му се приемаше“. И още: „физически силен, по дух – светъл и с твърда вяра, по сърце и нрав – любвеобилен и благ, волево – гранитно твърд, в службата – примерен, като стопанин – пръв в селото, по живот – благочестив и родолюбив“.

За майката ще цитирам самия К. Петканов: „Тя беше късогледа, но забелязваше всичко у хората и това ѝ даваше сила да говори мъдро, да бъде пряма и изобличителна. [...] Без мама Елена нямаше да възлюбя народната песен, мъдрото и образно слово и да навляза в творческата стихия“⁷.

* * *

Романът „Петър“ е философски размисъл върху началата на евангелското слово и с един доминиращ център – Симон, отпреди да е скалата Кифа, върху която ще се съгради обществото от вярващи в Месията. Защото името си Петър той получава даром. А за да се изпълни с предзададеното съдържание, предстои осмислянето на собствения път към него; редом с това и извървяването му. Исторически тази география се простира от Галилейското море до столицата на Империята – Рим, разклонява се из различните ѝ провинциални части, а в романа на Петканов сякаш тече по самата кръвоносна система на един обикновен човек, желаещ да се изпълни със Словото на живия Бог. И писателят с внимание припомня, изброявайки определенията, които пророк и цар Давид е дал за Божието Слово: утеха, упование, щит, крепост, утвърждаване на небесата, пазител на истината, откровение, вразумление, просвещение, светлина, радост, истина, милост и мир, любов! Вглеждането във всички тях (атрибутите на божественото слово) с умъдряваща проникателност, систематично и последователно се случва заедно с извървяването на сюжета, заедно с възрастването, с духовното съзряване на Симон Петър. И ние ставаме свидетели на „създаването на новата твар“. На двойното изследване от писателя Петканов: как човек търси истината в Бога, но и Бог търси истината в човека:

Петър се носеше като топъл вятър из улиците, храмовете, къщите и стъгдите. Ето там едни младежи го поздравяват, радват му се и се готвят да уловят със сърцето си всяка негова дума. Какво да им каже? Сълзите на умилението бликват в очите, сърцето му се затопля, светлината се раздвижва, устните се отварят и от тях изтича чисто, топло, кротко и благодатно слово. Човек е в пълната си радост, когато се труди да обогати душата си. Всяка стъпка, всяка мисъл трябва да се превърне в старание, което да привлече към човешката вяра добродетел, към добродетелта знание, към знанието въздържание, към въздържанието търпение, към търпението благочестие, към благочестието братолюбие, към братолюбието любов. И всяко зърно, хвърлено на добра почва, върши същото...⁸

⁷ ПЕТКАНОВ, К. *Бележник на писателя*. София: Прозорец, 2017, с. 153.

⁸ ПЕТКАНОВ, К. *Петър* (ръкопис), с. 212. Текстът е ръкопис в машинопис,

Този роман не борава с никаква фикция. Авторът му плътно следва евангелския текст. Затова и текстът представлява проза на възпроизвеждане на евангелския факт. Той се интересува от Пастиря и Пазител, който е живо и мощно присъстващо Слово и именно как откънтява Неговото слово в душата, в личността на един от Дванадесетте. И окръглява особени поетични отклонения – вътрешните диалози – разсъждения на главния герой. Защо все пак изборът е върху Симон Петър? Защото той е и отвътре, и отвън на начеващото учение/вяра/църква. Той е евреин, но е гръкоезичен, той е рибар, но знаещ важните смислови репери откъм Стария Завет; той сякаш е най-встрастен в думите на Учителя, но същевременно евангелистите ни разказват неколккратно за случаи на неговите отдръпвания, като че ли пропадания във вярата – вярата в явилия им се Месия. А Той лично ще го попита „Маловерецо, защо се осъмни“ (Мат. 14: 31) при потъването на Петър в езерото, когато онзи ще иска да последва леките Му стъпки върху водната шир или пък ще го скастри с думите „ти си ми съблазън“ (в Мат. 16: 23) и внезапно – понеже системата на Неговото говорене е нарочно съградени смислови лабиринти, многозначителна недоизказаност, притчовост – ще се поясни „защото не мислиш за Божиите неща, а за човешките“. И трикратното отричане в нощта на молитвата в Гетсиманската градина... Вникването, размислянето след години (когато съставят в последователни текстове своите спомени/размисли върху благовестието) върху тази именно просточовешка двойственост на бъдещия първовърховен апостол, ще доведе до заключения у Матей и Йоан (вече като припомнящи Благовестието), които ще го охарактеризират като свръхсензитивен за другия, за надчовешкия смисъл. Какво по-мощно доказателство за това от свидетелството, че именно Петър е първият разпознал и назвал Иисус като Христос, тоест като така очаквания от старозаветните пророци Месия (Мат. 16: 20, Йоан 1: 41).

И заради това (знаейки всички подобни съграждащи детайли около учениците) творческото слово на Петканов, който е възпитан в Слово-то и със словата на Христовото учение, ще ни го представи по-скоро като чувствителен, раним, досещащ се и узнаващ невидимото във видимото.

Ето фрагмент от началните страници на романа:

И можеше ли Петър да разсейва погледи и мисли по измамни неща, когато всяко слово раздвижваше и камъните от милост. За него човекът Иисус струваше повече от всичко. Неговата осанка изпълняше земята с красота, сила и благодат.

Петър вървеше по стръмния път и чувстваше, че цялата земна твърд е в ръцете на Иисуса. Само едно Негово слово е достатъчно да я срине в бездната. Ето там – синият въздух, който се разлива на водопади от небето и залива планините и границите на света, в миг може да умие грешното лице на Израила. Красотата на Неговия образ завинаги

е победила смъртната грозота и сега бърза да се притисне като печат до сърцето на земята. И този миг ще бъде верният миг на радостта, в който народи и племена ще викнат: – Осанна! Благословен е Този, Който иде в името на Господа!

От този вик на човешкото сърце божествената любов ще разпери исполинско крило, ще разпръсне душните облаци, ще изтрие греха от лицето на земята, ще събере човеците като овче стадо, ще ги храни с хляба на живота и ще ги пои с живата вода на Божественото слово.⁹

За да разбираме пътя на Петър, всъщност би следвало да мислим не само за факти от битиеописанието му, но и да си припомним вариантите при осмислянето на неговите две апостолски послания. Първо и Второ послание на Петър представляват 7. и 8. книга от включените в корпуса на Новия Завет текстове. И те са канонични писания, и те са боговдъхновени по замисъл, почерк и изпълнение. Но това е все пак външното каталогизиране; а по духа на буквата са писма проповед или напътствия към младата църква (християните) в няколко римски провинции, които имат за фокус освещаването (стремежът към святост) на вярващите в Избавителя, Месията. Освещаване, което ще се извърши като по чудесен начин именно в благодост и хармония и, буквално, „да се облекат в смирение един към друг“.

Земен, слънчев, сърдечен Петър – обърнат към братството, а с това и към света с цялата си енергична жизненост, такъв е героят на Петканов, спътник при земния живот на Спасителя. От романа узнаваме, че той именно в това спътничество бива подготвен да напише думите на своите две Апостолски послания, част от които и тези: „Като отхвърлите всяка злоба, всяко лукавство, лицемерие, завист и клеветата, като новородени младенци, пожелавайте чистото словесно мляко, та с него да възраснете към спасение“ (1 Петър 2: 1–2).

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

НОВИЙ ЗАВЕТ. ПСАЛТИР. София: Синодално издателство на БПЦ, 1990.

ПЕТКАНОВ, Д. „Книга за моя брат“, 2 част „Разговори“, ръкопис, завършен 1956 г., семеен архив, с. 72.

ПЕТКАНОВ, К. *Бележник на писателя.* Научна редакция, предговор и бележки Мария Огойска. София: Прозорец, 2017.

ПЕТКАНОВ, К. Петър (ръкопис), семеен архив.

REFERENCES

NOVIJ ZAVET. PSALTIR. [New Testament. Psalter.] Sofia: Sinodalno izdatelstvo na BPC [publ.], 1990.

⁹ Пак там, с. 18.

PETKANOV, D. *Kniga za moya brat*, 2 chast „Razgovori“ [*Book About My Brother*, 2 part, Conversations.], rakopis, zavarshen 1956, semeen arhiv.

PETKANOV, K. *Belezhnik na pisatelya*. [*Writer's Notebook*.] Nauchna redakcia, predgovor i belezhki Maria Ogoyska. [Ed., Notes and Foreword by Maria Ogoyska.] Sofia: Prozorets [publ], 2017.

PETKANOV, K. *Petar* [*Peter*], rakopis, semeen arhiv.

THE MESSAGES OF THE NEW TESTAMENT IN KONSTANTIN PETKANOV'S UNPUBLISHED NOVEL “PETER”

Abstract. The text announces a literary discovery that for a long time has been waiting for its research scholar – the novel “Peter”, which Konstantin Petkanov wrote in the last years of his life but which remained in a private archive for seventy years, unknown to the public. A manuscript, preserved thanks to the happy circumstance of the long-lasting intellectual dialogue between the writer and his brother, priest Dimitar Petkanov. Today we have the opportunity to read a message of great spiritual merit, whose genre vacillates between the essay and the novel, remaining extremely close to the evangelical text; it is faithful to the very narrative of the New Testament. The author of the above-mentioned text defines K. Petkanov's work as *fiction of the evangelical fact*.

Keywords: novel, essay, archive, evangelical text, apostolic messages, spiritual leader, confession, intellectual dialogue, parables.

Maria Ogoyska, Assoc. Prof., PhD
New Bulgarian University
21 Montevideo Str., Ovcha kupel District, Sofia 1618
E-mail: mogoyaska@yahoo.com